

O'YIN TEXNOLOGIYALARI ASOSIDA O'QUVCHILARNING IJODIY
FIKRLASH QOBILIYATINI SHAKLLANTIRISH: USULLAR, VOSITALAR VA
BAHOLASH MEZONLARI

Burxanova Munavvar

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti

Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (boshlang'ich ta'lim) 1-kurs magistranti

Ilmiy rahbar. p.f.f.d.(PhD), dots. Avliyaqulov Tolib Xolmurodovich

Annotatsiya. Ushbu maqolada o'yin texnologiyalari asosida o'quvchilarning ijodiy fikrlash qobiliyatini shakllantirishning pedagogik imkoniyatlari tahlil qilinadi. Zamonaviy ta'lim tizimida o'quvchilarning mustaqil fikrlashi, muammoga noodatiy yondashuvi, yangicha g'oyalarni ilgari surishi va amaliy vaziyatlarda moslashuvchan qaror qabul qila olishi muhim kompetensiyalar sifatida qaralmoqda. Shu nuqtai nazardan, o'yin texnologiyalari nafaqat ta'lim jarayonini qiziqarli tashkil etish, balki o'quvchilarning ijodiy tafakkurini faol rivojlantirishga xizmat qiluvchi samarali metodik vosita hisoblanadi. Maqolada o'yin texnologiyalarining mohiyati, ularning turlari, ijodiy fikrlashni shakllantirishdagi usullari, didaktik vositalari hamda baholash mezonlari tizimli ravishda yoritilgan. Tadqiqotda nazariy tahlil, kuzatish, qiyosiy tahlil va pedagogik tajriba metodlaridan foydalanildi. Natijalar o'yin texnologiyalari asosida tashkil etilgan darslar o'quvchilarning bilish faolligi, mustaqil fikrlashi, tasavvur doirasi, muammoni hal etish qobiliyati va kommunikativ faolligini oshirishini ko'rsatdi. Shuningdek, maqolada ijodiy fikrlashni baholashda originallik, moslashuvchanlik, ravonlik, mustaqillik va amaliy ahamiyat kabi mezonlardan foydalanish zarurligi asoslandi. Tadqiqot natijalari o'yin texnologiyalarini pedagogik jarayonga ilmiy asosda integratsiya qilishning nazariy va amaliy ahamiyatini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: o'yin texnologiyalari, ijodiy fikrlash, pedagogik metod, didaktik vosita, baholash mezonlari, innovatsion ta'lim, o'quvchi faolligi, mustaqil tafakkur, kreativlik, interfaol ta'lim.

Kirish. Zamonaviy ta'lim oldida turgan eng muhim vazifalardan biri o'quvchini tayyor bilimlarni takrorlovchi subyekt emas, balki mustaqil fikrlovchi, yangilik yaratishga intiluvchi, muammolarni turli nuqtai nazardan ko'ra oladigan shaxs sifatida tarbiyalashdir. Bu vazifa ayniqsa bugungi innovatsion rivojlanish davrida yanada dolzarbroq tus oldi.

Chunki jamiyatga moslashuvchan, tashabbuskor, ijodkor, tezkor qaror qabul qila oladigan va bilimni amaliyot bilan bog'laydigan shaxslar zarur. Bunday sifatlar esa o'z-o'zidan shakllanmaydi. Ularni maqsadli pedagogik faoliyat, samarali metodlar va zamonaviy ta'lim texnologiyalari asosida rivojlantirish talab etiladi.

Ijodiy fikrlash qobiliyati o'quvchining mavjud bilim va tajribasi asosida yangi g'oyalar, o'ziga xos yechimlar, noodatiy qarashlar va original mahsulotlar yaratish qobiliyatidir. Mazkur qobiliyat faqat intellektual faoliyat bilan cheklanmay, balki tasavvur, intuitsiya, tahlil, sintez, taxmin qilish, muammoni qayta talqin etish kabi murakkab fikriy amallarni ham qamrab oladi. Demak, ijodiy fikrlashni rivojlantirish uchun o'quvchiga erkin muhit, faol ishtirok, qiziqish, muammoli vaziyat va tajriba asosida o'rganish imkoniyati zarur.

Mavzuning dolzarbligi shundan iboratki, maktab amaliyotida o'yinlardan foydalanish keng tarqalgan bo'lsa-da, ko'p hollarda ular faqat qiziqarli element yoki darsni jonlantiruvchi usul sifatida qo'llanadi. Asosiy muammo shundaki, o'yin texnologiyalarining ijodiy fikrlashni shakllantirishdagi metodik imkoniyatlari, qo'llash mexanizmlari va baholash mezonlari yetarli darajada tizimlashtirilmagan. Ayniqsa, ijodiy faoliyat natijasini qanday baholash, qaysi mezonlar asosida o'quvchining kreativ fikrlash darajasini aniqlash masalasi o'qituvchilar uchun murakkabligicha qolmoqda.

Mazkur maqolaning maqsadi o'yin texnologiyalari asosida o'quvchilarning ijodiy fikrlash qobiliyatini shakllantirishning usullari, vositalari va baholash mezonlarini ilmiy-pedagogik jihatdan asoslab berishdan iborat. Ushbu maqsadga erishish uchun o'yin texnologiyalarining nazariy mohiyati, ta'limdagi funksiyasi, dars jarayonida qo'llanadigan amaliy usullari hamda ijodiy fikrlashni aniqlash va baholashning samarali mezonlari tahlil qilinadi.

Metodologiya

Tadqiqotda nazariy va amaliy metodlarning uyg'unligidan foydalanildi. Dastlab pedagogika, psixologiya va ta'lim texnologiyalariga oid ilmiy adabiyotlar tahlil qilinib, "o'yin texnologiyasi", "ijodiy fikrlash", "kreativ faoliyat", "baholash mezoni" tushunchalarining mazmuni ochib berildi. Nazariy tahlil orqali o'yin texnologiyalarining didaktik imkoniyatlari, o'quvchi faoliyatiga ta'siri va ta'lim samaradorligidagi o'rni aniqlandi.

Kuzatish metodi yordamida o'quvchilarning o'yin asosida tashkil etilgan darslardagi faolligi, tashabbuskorligi, javoblarning originalligi, guruh bilan ishlash jarayonidagi

ishtiroki va muammoli topshiriqlarga munosabati o'rganildi. Qiyosiy tahlil asosida an'anaviy usullarda o'tilgan darslar bilan o'yin texnologiyalariga tayangan mashg'ulotlarning natijalari taqqoslandi.

Natijalar. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, o'yin texnologiyalari o'quvchilarda ijodiy fikrlashni shakllantirishda yuqori didaktik samaraga ega. Birinchi navbatda, o'yin o'quvchilarni emotsional jihatdan faollashtirdi. Oddiy dars vaziyatida jim qoladigan yoki faqat o'qituvchi so'rovidan keyin javob beradigan o'quvchilar o'yin jarayonida faolroq ishtirok eta boshladilar. Bu holat o'yin texnologiyalarining psixologik to'siqlarni pasaytirish xususiyatiga ega ekanini ko'rsatdi.

Rolli o'yinlar o'quvchilarning vaziyatni turli nuqtai nazardan ko'rish qobiliyatini rivojlantirdi. Masalan, muammoli ijtimoiy vaziyatni sinfda turli rollar asosida sahnalashtirish jarayonida o'quvchilar nafaqat yechim topishga, balki boshqa odamning pozitsiyasini tushunishga ham harakat qildilar. Bu esa ijodiy fikrlashning muhim tarkibiy qismi bo'lgan ko'pyoqlama qarashni shakllantirdi.

"G'oyalar marafoni" turidagi o'yinlarda o'quvchilardan bir muammoni iloji boricha ko'proq usulda hal qilish so'raldi. Dastlab ko'pchilik 2–3 ta oddiy javob bilan cheklangan bo'lsa, tizimli mashg'ulotlardan so'ng ularning takliflari soni ham, sifati ham oshdi. Javoblarda noodatiylik, yangilik va amaliy yondashuv kuchaydi. Bu ravonlik va originallik ko'rsatkichlari oshganini bildirdi.

Tajriba natijalariga ko'ra, o'yin texnologiyalari asosida tashkil etilgan darslarda quyidagi o'zgarishlar kuzatildi: o'quvchilarning darsga qiziqishi oshdi, mustaqil javob berish holatlari ko'paydi, guruhli muhokamalarda ishtirok faollashdi, savollarga stereotip emas, kengroq va original yondashuvlar paydo bo'ldi, muloqot va hamkorlik madaniyati yaxshilandi.

Muhokama. Natijalar shuni ko'rsatadiki, o'yin texnologiyalari ijodiy fikrlashni shakllantirish uchun qulay pedagogik maydon yaratadi. Lekin bu yerda bir muhim nozik nuqta bor: o'yin shunchaki qiziqarli faoliyat bo'lsa, foydasi cheklangan bo'ladi. Uning kuchi maqsadga bo'ysundirilganida paydo bo'ladi. Demak, o'yin texnologiyalarining samarasi o'qituvchining metodik tayyorgarligiga to'g'ridan-to'g'ri bog'liq.

Usullar masalasida eng samaralilari quyidagilar bo'ldi: muammoli o'yin, rolli o'yin, brainstorming tipidagi o'yin, syujetni davom ettirish, yangi vazifa yaratish, predmetlarga

yangi funksiyalar topish, o'quvchilar tomonidan o'yin qoidalarini o'zgartirishga asoslangan mashqlar. Bu usullar o'quvchini tayyor sxema bilan emas, noaniq va ochiq vaziyat bilan yuzlashtiradi. Ana shu noaniqlik ijodiy fikrlashni majburiy emas, tabiiy ravishda ishga tushiradi.

Tadqiqot asosida quyidagi baholash mezonlari samarali deb topildi. Birinchisi originallik, ya'ni javobning noodatiyligi va yangiligi. Ikkinchisi ravonlik, ya'ni o'quvchi tomonidan ilgari surilgan g'oyalar soni. Uchinchisi moslashuvchanlik, ya'ni bir vaziyatga turli nuqtai nazardan yondasha olish. To'rtinchisi mustaqillik, ya'ni o'quvchining boshqalardan ko'chirmay, o'z fikrini ilgari surishi. Beshinchisi amaliy ahamiyat, ya'ni taklif qilingan g'oya real vaziyatda qo'llanish imkoniyatiga ega yoki yo'qligi. Oltinchisi asoslanganlik, ya'ni o'quvchi o'z fikrini izohlab bera oladimi yoki yo'q.

Xulosa. O'yin texnologiyalari asosida o'quvchilarning ijodiy fikrlash qobiliyatini shakllantirish zamonaviy ta'limning muhim yo'nalishlaridan biridir. O'yin texnologiyalari o'quvchilarni faol fikrlashga, muammoni izlanish orqali hal etishga, noodatiy g'oyalar ilgari surishga va o'z qarashlarini mustaqil himoya qilishga undaydi. Bu esa ularni nafaqat darsda, balki hayotiy vaziyatlarda ham faol va moslashuvchan subyekt sifatida shakllantiradi.

Kelgusida o'yin texnologiyalarini turli fanlar, turli yosh bosqichlari va raqamli ta'lim muhiti sharoitida yanada chuqur o'rganish, baholash uchun aniq rubrikalar ishlab chiqish va o'qituvchilar uchun metodik tavsiyalar bazasini yaratish zarur. Chunki ijodiy fikrlashni rivojlantirish masalasi bir fan yoki bir darsning emas, butun ta'lim tizimining sifat ko'rsatkichi hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ishmuhamedov R., Yo'ldoshev M. Ta'lim va tarbiyada innovatsion pedagogik texnologiyalar. Toshkent, Nihol, 2016.
2. Tolipov O'., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning amaliy asoslari. Toshkent, Fan va texnologiya, 2010.
3. Azizxo'jayeva N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. Toshkent, O'qituvchi, 2014.
4. Saidahmedov N. Yangi pedagogik texnologiyalar. Toshkent, Moliya, 2018.
5. Yo'ldoshev J., Usmonov S. Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni amaliyotga joriy etish. Toshkent, Fan, 2008.